

MATERIAŁY I STUDIA

Zeszyt nr 171

Możliwości uczestnictwa Polski w europejskim systemie płatności TARGET

Aleksandra Paczyńska

Warszawa, luty 2004 r.

Projekt graficzny:

Oliwka s.c.

Skład i druk:

Drukarnia NBP

Wydął:

Narodowy Bank Polski
Departament Komunikacji Społecznej
00-919 Warszawa, ul. Świętokrzyska 11/21
tel. (22) 653 23 35, fax (22) 653 13 21

© Copyright Narodowy Bank Polski, 2004

Materiały i Studia rozprowadzane są bezpłatnie.

Dostępne są również na stronie internetowej NBP: <http://www.nbp.pl>

 Spis treści

Spis tabel, wykresów i rysunków	4
1. Wstęp	5
1. System TARGET i jego ewolucja	6
1.1 Ogólna charakterystyka systemu	6
1.2 Podstawowe dane statystyczne	10
1.3 TARGET 2	12
2. SORBNET – polski system RTGS	15
2.1 Ogólna charakterystyka systemu	15
2.2 Podstawowe dane statystyczne	18
2.3 Ocena dostosowania polskiego systemu RTGS do wymogów Unii Europejskiej	19
3. Warianty uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	22
3.1 Ewolucja poglądów w zakresie możliwości uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	22
3.2 Decyzja Rady Zarządzającej Europejskiego Banku Centralnego z 24 października 2002 r.	22
3.3 Opcje uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	23
4. Działania dostosowujące polski system RTGS do wymogów Unii Europejskiej	25
4.1 Decyzje Zarządu NBP z dnia 10 lipca 2003 r.	25
4.2 Projekt SORBNET-EURO	28
5. Zakończenie	29
6. Literatura	30

 Spis tabel, wykresów i rysunków

Tabela 1 Systemy RTGS w poszczególnych krajach	8
Tabela 2 Całkowita wartość i liczba płatności przechodzących przez TARGET w latach 1999 – 2003	11
Wykres 1 Średnia dzienna liczba transakcji przetwarzanych przez TARGET	10
Wykres 2 Średnia dzienna wartość transakcji przetwarzanych przez TARGET	10
Wykres 3 Liczba transakcji krajowych przetwarzanych przez TARGET w ciągu roku	10
Wykres 4 Liczba transakcji transgranicznych przetwarzanych przez TARGET w ciągu roku	10
Wykres 5 Udział systemów RTGS z poszczególnych krajów w łącznej wartości transakcji dokonywanych za pośrednictwem systemu TARGET w 2002 r.	11
Wykres 6 Wartość transakcji przetwarzanych przez TARGET w 2002 r.	12
Wykres 7 Płatności krajowe przetwarzane przez TARGET w ciągu roku	10
Wykres 8 Płatności transgraniczne przetwarzane przez TARGET w ciągu roku	10
Wykres 9 Procentowa struktura zleceń realizowanych w systemie, w I półroczu 2003 r.	18
Wykres 10 Średnia miesięczna liczba zleceń zrealizowanych w Departamencie Systemu Płatniczego w latach 1999–2003	19
Rysunek 1 Schemat realizacji płatności transgranicznej w systemie TARGET	8
Rysunek 2 System SORBNET a pozostałe główne systemy płatności i rozrachunku w Polskim systemie płatniczym	16
Rysunek 3 Opcja 1 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	23
Rysunek 4 Opcja 2 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	23
Rysunek 5 Opcja 3 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	24
Rysunek 6 Opcja 4 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	24
Rysunek 7 Opcja 5 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET	24
Rysunek 8 Wariant 1 uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2	25
Rysunek 9 Wariant 2a uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2	25
Rysunek 10 Wariant 2b uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2	26
Rysunek 11 Możliwe opcje połączenia Polski z systemem TARGET 1	27

Wstęp

Wraz z wprowadzeniem wspólnej waluty euro konieczne stało się stworzenie na obszarze Unii Gospodarczo-Walutowej (UGW) systemu płatności, który umożliwiłby prowadzenie przez Europejski System Banków Centralnych (ESBC) wspólnej polityki pieniężnej. Takim systemem jest TARGET – transeuropejski zautomatyzowany błyskawiczny system rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym.

Dla Polski akcesja do UGW oznacza, między innymi, konieczność uczestnictwa w systemie TARGET albo za pośrednictwem własnego systemu rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym (RTGS) – dostosowanego do wymogów systemu TARGET, albo poprzez wykorzystanie innych dopuszczalnych opcji. W lipcu 2003 r. w Narodowym Banku Polskim (NBP) zostały podjęte decyzje dotyczące kształtu uczestnictwa naszego kraju w ww. europejskim systemie płatności.

Celem niniejszej pracy jest:

- przedstawienie systemu TARGET,
- prezentacja systemu SORBNET,
- analiza opcji uczestnictwa krajów kandydujących w systemie TARGET oraz wariantów uczestnictwa w systemie TARGET 2,
- przedstawienie decyzji Zarządu NBP dotyczącej rozwoju systemu SORBNET w celu dostosowania go do wymogów systemu TARGET.

Rozdział I zawiera opis systemu TARGET, jego cele, zasady, sposób funkcjonowania oraz zachodzące w nim zmiany. W rozdziale II opisany został polski system SORBNET, jego geneza, struktura, procedury rozrachunku oraz podstawowe dane statystyczne. W drugiej części tego rozdziału przedstawiono ocenę dostosowania polskiego systemu do wymogów Unii Europejskiej. Ewolucję poglądów w zakresie uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET oraz warianty takiego uczestnictwa, zaproponowane przez Europejski Bank Centralny (EBC), przedstawiono w rozdziale III. W rozdziale IV opisano możliwe scenariusze uczestnictwa Polski w systemie TARGET oraz decyzję Zarządu NBP z dnia 10 lipca 2003 r. w sprawie przyszłego kształtu systemu SORBNET. Rozdział zakończono krótką charakterystyką projektu SORBNET-EURO.

System TARGET i jego ewolucja

1.1 Ogólna charakterystyka systemu

1.1.1 Geneza, podstawy prawne

1 stycznia 1999 r. 11 krajów Unii Europejskiej (UE) przystąpiło do III etapu UGW. Jednak prace nad systemem płatności, który umożliwiłby prowadzenie wspólnej polityki pieniężnej, gwarantował bezpieczeństwo i sprawne przeprowadzanie operacji transgranicznych, rozpoczęły się na kilka lat przed utworzeniem strefy euro¹. W 1995 r. Rada Europejskiego Instytutu Monetarnego (EMI) podjęła decyzję o utworzeniu systemu TARGET (Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer)². Wprowadzono wymóg przeprowadzania wszystkich operacji dotyczących wspólnej polityki pieniężnej eurosystemu za pośrednictwem systemu TARGET. Podjęto taką decyzję, ponieważ uznano, że TARGET jako połączenie systemów RTGS (Real-Time Gross Settlement)³ będzie systemem najbezpieczniejszym i najbardziej efektywnym w realizacji płatności wysokowotowych. W listopadzie 1993 r. Grupa Robocza ds. Systemów Płatności Wspólnoty Europejskiej opracowała raport: „Minimum Common Features for Domestic Payment Systems”⁴. Zasada 4. tego raportu dotyczyła systemów RTGS i stanowiła, że każdy kraj, najszybciej jak to jest tylko możliwe, powinien posiadać system RTGS. Funkcjonowanie takich systemów w krajach UE było niezbędnym warunkiem uruchomienia systemu TARGET.

Podstawą prawną działania systemu TARGET są Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego z 26 kwietnia 2001 r.⁵, zatwierdzone przez Radę Zarządzającą EBC, oraz ich dalsze uzupełnienia⁶. Wytyczne te określają, między innymi, warunki uczestnictwa w systemie TARGET, jakie muszą spełniać krajowe systemy RTGS, oraz zasady jego funkcjonowania. Udział w systemie TARGET krajów członkowskich UE, niebędących w strefie euro, regulują odrębne umowy⁷. Krajowe systemy RTGS muszą spełniać zasady zawarte w wytycznych dotyczących systemu TARGET⁸, mogą jednak zawierać elementy dodatkowe, specyficzne dla danego kraju⁹.

1.1.2 Cele i zasady systemu. Zarządzanie systemem

- Główne cele systemu TARGET to¹⁰:

¹ Wiejak D.: *System TARGET – nowoczesny mechanizm realizacji płatności transgranicznych*. „Biuletyn Bankowy”, Warszawa październik 1999, s. 5.

² Polskie tłumaczenie: transeuropejski zautomatyzowany błyskawiczny system rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym.

³ Szerzej na temat systemów RTGS w dalszej części pracy.

⁴ Minimum Common Features for Domestic Payment Systems, Report to the Committee of Governors of the Central Banks of the Member States of the European Economic Community, November 1993.

⁵ Początkowo obowiązywał Guideline of The European Central Bank of 16 November 1998 (niepublikowany). Obecnie obowiązującym dokumentem jest Guideline of The European Central Bank of 26 April 2001 on a Trans-European automated Real-time Gross Settlement Express Transfer system; ECB/2001/3; OJ L 140, 24.5.2001.

⁶ Art. 105.1 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz art. 3 Statutu ESBC/EBC wymieniają wśród zadań ESBC m.in. zapewnienie sprawnego funkcjonowania systemów płatniczych. Podstawą prawną samych Wytycznych jest art. 17.3 Statutu.

⁷ Pomimo że Wielka Brytania, Szwecja i Dania nie są członkami UGW, w 1998 r. postanowiono, że będą one uczestnikami systemu TARGET. Jednak kraje te, pozostając poza UGW, nie mają dużego wpływu na funkcjonowanie systemu (por. Third Progress Report on the TARGET Project, European Central Bank, November 1998). Z drugiej jednak strony, przez podpisane umowy (tzw. TARGET Agreement), zobowiązane są do pełnego przestrzegania wytycznych w sprawie systemu TARGET.

⁸ TARGET, Minimum common performance features of RTGS systems within TARGET, ECB, June 2002.

⁹ Np. we Francji, każda operacja powyżej 800 tys. euro musi być przesyłana przez system TARGET.

¹⁰ TARGET system, materiał szkoleniowy, Stara Wieś, 26-28 maja 2003.

- zwiększenie skuteczności polityki pieniężnej w strefie euro;
- wspomaganie tworzenia jednolitego rynku pieniężnego;
- zapewnienie bezpieczeństwa płatnościom wysokokwotowym;
- ułatwienie dokonywania płatności transgranicznych;
- skrócenie czasu przetwarzania transakcji i obniżenie ich kosztów.

System TARGET oparto na trzech głównych założeniach¹¹. Pierwsze z nich to *wykorzystanie już istniejących systemów płatności*. Wśród korzyści płynących z wykorzystania istniejących systemów należy wymienić: krótki czas przygotowania krajowych systemów do włączenia do wspólnego systemu, niskie koszty i łatwość dokonywania zmian. Drugim założeniem była *decentralizacja*. Polegała ona na zachowaniu krajowych zwyczajów i zasad operacyjnych oraz dokonywaniu operacji na rachunkach NBC. Przesłanką decentralizacji była, między innymi, mniejsza podatność systemu na awarie. Trzecim założeniem było *podejście rynkowe*. Korzystanie z systemu TARGET jest obowiązkowe jedynie przy rozliczaniu operacji związanych z polityką pieniężną. Przy innych operacjach mogą być wykorzystywane inne kanały (systemy rozrachunku netto – krajowe lub ogólnoeuropejskie; system banków korespondentów).

Zarządzanie systemem reguluje Artykuł 7 Wytycznych w sprawie systemu TARGET¹². Zgodnie z tym artykułem zarząd, jak również kontrolę nad systemem TARGET sprawuje Rada Zarządzająca ECB. Jest ona również upoważniona do określania zasad i warunków, na jakich systemy płatności transgranicznych inne niż systemy RTGS będą mogły zostać podłączone do systemu TARGET. Działania Rady Zarządzającej wspomaga Komitet ds. Systemów Płatności i Rozrachunku (PSSC). Bieżącą działalnością systemu zajmuje się Koordynator systemu ze strony EBC oraz zarządzający rozrachunkami z banków centralnych poszczególnych krajów.

1.1.3 Kryteria dostępu

Kryteria dostępu są określane lokalnie pod warunkiem, że są zgodne z ogólnymi ramami przyjętymi przez wszystkie banki centralne. Ogólnie, dostęp do systemu TARGET mogą mieć:

- banki centralne krajów UE;
- instytucje kredytowe utworzone na terenie Europejskiego Obszaru Gospodarczego;
- firmy inwestycyjne utworzone na terenie Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które uzyskały odpowiednie pozwolenie;
- instytucje państw członkowskich UE, obsługujące dług publiczny;
- organy sektora publicznego państw członkowskich UE, upoważnione do prowadzenia rachunków klientów;
- organizacje świadczące usługi w zakresie rozrachunku i rozliczeń¹³.

1.1.4 Struktura systemu TARGET i proces przesyłania płatności

System TARGET jest systemem zdecentralizowanym. Od 1999 r. składa się z 15 systemów RTGS (por. tabela 1) poszczególnych krajów członkowskich Unii Europejskiej oraz mechanizmu płatności EBC – EPM (*ECB payment mechanism*).

Poszczególne systemy RTGS połączone są systemem Interlinking, opartym na sieci SWIFT. W krajowym komponencie tego systemu każdy bank centralny, będący uczestnikiem systemu TARGET, prowadzi rachunki korespondenckie dla pozostałych banków centralnych. Chociaż nie została

¹¹ *Payment systems*, materiał szkoleniowy, Paryż, 2-6 czerwca 2003.

¹² Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego z dnia 26 kwietnia 2001 r. w sprawie transeuropejskiego zautomatyzowanego błyskawicznego systemu rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym (TARGET), EBC/2001/3.

¹³ Szerzej kryteria dostępu zostały opisane w: Wiejak D., op.cit., s. 14-15; oraz w art. 3a Wytycznych EBC...

Tabela 1 Systemy RTGS w poszczególnych krajach

Krajowa nazwa systemu RTGS	Kraj/operator	Krajowa nazwa systemu RTGS	Kraj/operator
ELLIPS	Belgia	ARTIS	Austria
RTGSplus	Niemcy	SPGT	Portugalia
SLBE	Hiszpania	BOF-RTGS	Finlandia
TBF	Francja	EPM ECB KRONOS	Dania
IRIS	Irlandia	HERMES	Grecja
BI-REL	Włochy	Euro RIX	Szwecja
LIPS-Gross	Luksemburg	CHAPS Euro	Wielka Brytania
TOP	Holandia		

Źródło: dane EBC.

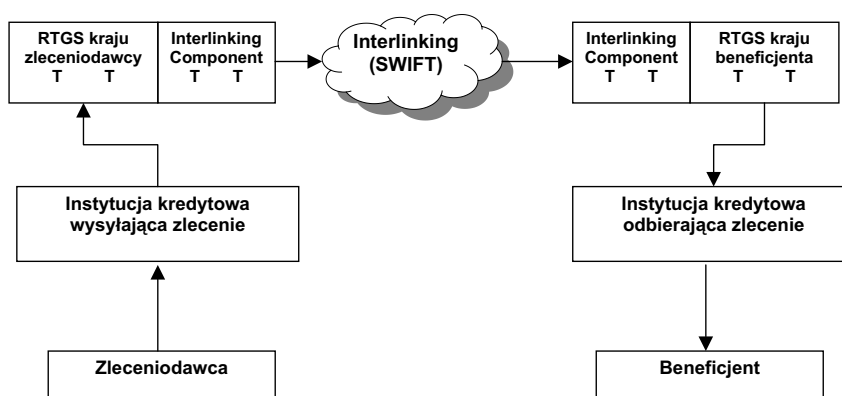
ustalona minimalna wartość płatności, jaka może być przesłana przez system TARGET, to z wysokości opłat¹⁴ wynika, że TARGET nie jest raczej systemem do przesyłania płatności detalicznych¹⁵.

System TARGET przetwarza jedynie przelewy uznaniowe w euro.

Poszczególne banki centralne są odpowiedzialne za stworzenie krajowych systemów RTGS, podłączenie ich do sieci SWIFT oraz za bezpieczeństwo, dostępność i możliwości przetwarzania transakcji w swoich systemach. EBC odpowiada za relacje systemu TARGET i sieci SWIFT, zestawienie sald na koniec dnia oraz za koordynację współpracy poszczególnych banków centralnych z siecią SWIFT. Natomiast SWIFT odpowiada za bezpieczeństwo, dostępność i możliwości przetwarzania transakcji we własnej sieci¹⁶.

Uczestnik systemu RTGS, który chce wykonać przelew transgraniczny, przesyła zlecenie płatnicze do banku centralnego. Bank centralny sprawdza poprawność zlecenia (standard numeru rachunku, datę waluty, kwotę transakcji i stan rachunku zleceniodawcy) i obciąża rachunek uczestnika w systemie RTGS oraz uznaje rachunek banku centralnego beneficjenta prowadzony w krajowym komponencie systemu Interlinking. Następnie zlecenie płatnicze przekształca się na komunikat przesyłany do banku centralnego beneficjenta, poprzez system Interlinking i sieć SWIFT. Po otrzymaniu komunikatu bank centralny beneficjenta sprawdza jego poprawność, przekształca go na format krajowy, a następnie kwota przelewu zostaje zaksięgowana w ciężar rachunku banku centralnego zleceniodawcy po czym następuje uznanie rachunku beneficjenta (por. rysunek 1).

Rysunek 1 Schemat realizacji płatności transgranicznej w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju systemu SORBNET, Klub Bankowca, Warszawa, 30 lipca 2003 r.

¹⁴ Więcej na temat opłat można znaleźć w dalszej części rozdziału.

¹⁵ Wiejak D.: op.cit., s. 13.

¹⁶ TARGET system...

Po otrzymaniu komunikatu, bank centralny beneficjenta zobowiązany jest powiadomić bank centralny wysyłający o stanie realizacji płatności. Jeżeli bank centralny zleciodawcy nie otrzyma komunikatu potwierdzającego w ciągu 30 minut, jest zobowiązany do rozpoczęcia procedur wykrywania błędów¹⁷. Czas przetwarzania i transmisji komunikatu nie może przekroczyć 30 minut¹⁸ (po 7,5 minuty po każdej ze stron transakcji oraz 15 minut na transmisję w systemie Interlinking). Obecnie przeciętnie 99% komunikatów mieści się w czasie 10 sekund.

W EBC istnieje tzw. TARGET Helpdesk, do którego banki centralne przekazują informacje dotyczące problemów związanych z systemem. Decyzje (np. dotyczące wysłania komunikatu „stop sending” w razie awarii któregoś z krajowych RTGSów) może podejmować jedynie Koordynator systemu¹⁹.

Zarządzanie przez banki płynnością w systemie TARGET regulują wytyczne Federacji Bankowej Unii Europejskiej z września 1999 r.²⁰

1.1.5 System kolejkowania i kredyt śróddzienny²¹

System RTGS będący uczestnikiem systemu TARGET zapewnia instytucjom kredytowym uczestniczącym w tym systemie dostęp do kredytu śróddziennego (*intraday*), który nie jest oprocentowany, a jedynie zabezpieczony papierami wartościowymi. Płynność może być zapewniana poprzez kredyt jednodniowy lub śróddzienną umowę typu repo (przeniesienie prawa do papierów wartościowych będących przedmiotem zabezpieczenia).

System RTGS powinien również być wyposażony w mechanizm umożliwiający kolejkowanie zleceń płatniczych i zarządzanie tą kolejką.

1.1.6 Godziny i dni dostępu

Godziny operacyjne systemu reguluje Aneks IV do Wytycznych EBC²². System TARGET ma wspólne godziny operacyjne od 7.00 do 18.00. Czas zamknięcia systemu dla płatności klientów następuje godzinę przed ogólnym zamknięciem systemu (tj. o godz. 17.00), natomiast w czasie ostatniej godziny (17.00 – 18.00) przesyłane są płatności międzybankowe (krajowe i transgraniczne). Jednak krajowe banki centralne mogą kontynuować przetwarzanie płatności klientów, jeżeli te znajdowały się w kolejce o godzinie 17.00.

System TARGET jako całość jest zamknięty w soboty, niedziele, Nowy Rok, Wielki Piątek, Poniedziałek Wielkanocny, 1 Maja, Boże Narodzenie i 26 grudnia²³.

1.1.7 Opłaty

Zgodnie z Wytycznymi EBC²⁴ politykę opłat w systemie TARGET określa Rada Zarządzająca. Podejmując decyzje, Rada kieruje się zasadami zwrotu kosztów, przejrzystości i niedyskryminacji. Opłata za płatności transgraniczne między uczestnikami bezpośrednimi jest uzależniona od liczby transakcji przesyłanych przez danego uczestnika. Wynosi ona:

- 1,75 euro za każdą z pierwszych 100 transakcji w miesiącu;
- 1,00 euro za każdą z kolejnych 900 transakcji w miesiącu;
- 0,80 euro za każdą następną transakcją powyżej 1000 w miesiącu.

¹⁷ Wiejak D.: op.cit., s. 17-18.

¹⁸ TARGET, Minimum..., poz 4.5.

¹⁹ TARGET system...

²⁰ FBE Guidelines on Liquidity Management, Banking Federation of the European Union, September 1999.

²¹ TARGET, Minimum..., p. 4.1.4 i 4.3.

²² Wytyczne Europejskiego..., art. 3d.

²³ Ibidem.

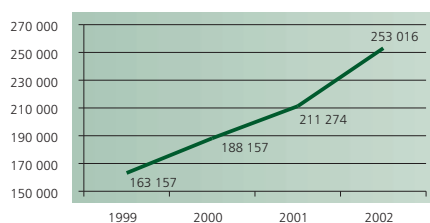
²⁴ Wytyczne Europejskiego..., art. 3c.

1.2 Podstawowe dane statystyczne²⁵

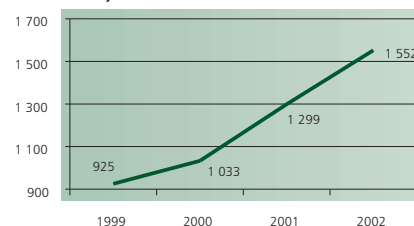
Od początku funkcjonowania systemu TARGET liczba i wartość rozliczanych transakcji stale wzrasta. W 2002 r. system rozliczał dziennie średnio 253.016 płatności (por. wykresy 1 i 2) o łącznej wartości 1.552 miliarda euro (w 2001 r. wartości te wynosiły odpowiednio: 211.274 płatności dziennie o łącznej wartości 1.299 miliarda euro). Całkowita liczba transakcji realizowanych przez system TARGET wzrosła w 2002 r., w porównaniu z 2001 r., o 20% (transakcje transgraniczne – wzrost o 19% w porównaniu z rokiem poprzednim; transakcje krajowe – wzrost o 20%) (por. tabela 2, wykresy 3 i 4).

Udział systemu TARGET w obsłudze wszystkich wysokokwotowych płatności w euro wyniósł w 2002 r. 85% (w 2001 r. – 75%).

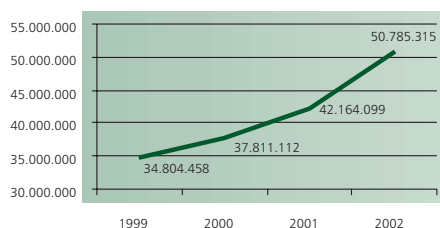
Wykres 1 Średnia dzienna liczba transakcji przetwarzanych przez TARGET

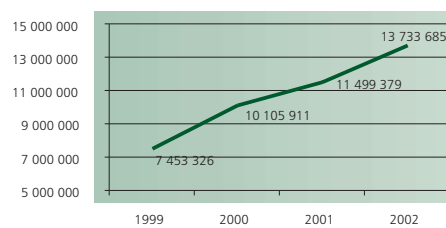
Wykres 2 Średnia dzienna wartość transakcji przetwarzanych przez TARGET (w mld euro)

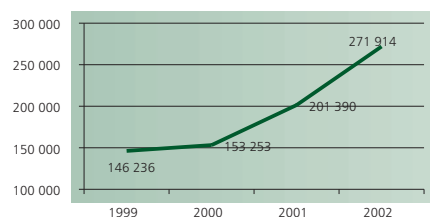
Wykres 3 Liczba transakcji krajowych przetwarzanych przez TARGET w ciągu roku

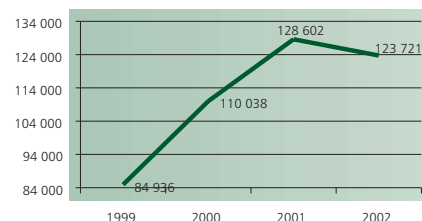
Wykres 4 Liczba transakcji transgranicznych przetwarzanych przez TARGET w ciągu roku

Wykres 7 Płatności krajowe przetwarzane przez TARGET w ciągu roku (w mld euro)

Wykres 8 Płatności transgraniczne przetwarzane przez TARGET w ciągu roku (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC.

Dostępność systemu²⁶ w 2002 r. wyniosła 99,77% (w 2001 r. – 99,75%).

W 2002 r. w systemie TARGET rozliczanych było relatywnie dużo transakcji niskokwoto-

²⁵ W tym podrozdziale wykorzystano dane dostępne na stronie internetowej EBC (www.ecb.int) oraz TARGET Annual Report 2002, EBC, 2003.

²⁶ Mierzona stosunkiem czasu awarii systemu do całkowitego czasu funkcjonowania systemu.

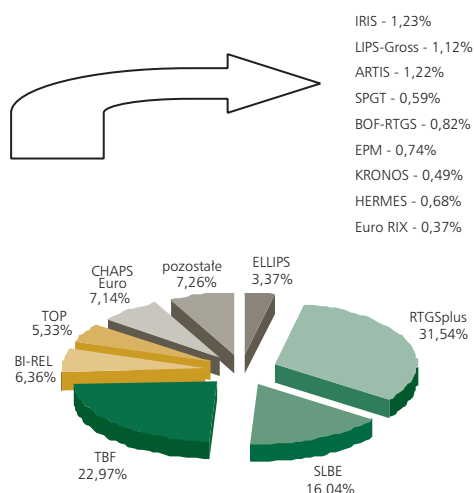
wych – 77% wszystkich płatności miało wartość niższą niż 50 tys. euro; 16% transakcji należało

Tabela 2 Całkowita wartość i liczba płatności przechodzących przez TARGET w latach 1999 – 2002

	Płatności krajowe		Płatności transgraniczne		Płatności ogółem	
	łączna wartość transakcji w mld euro	liczba transakcji	łączna wartość transakcji w mld euro	liczba transakcji	łączna wartość transakcji w mld euro	liczba transakcji
1999	146.236	34.804.458	84.936	7.453.326	231.172	42.257.784
2000	153.253	37.811.112	110.038	10.105.911	263.291	47.917.023
2001	201.390	42.164.099	128.602	11.499.379	329.992	53.663.478
2002	271.914	50.785.315	123.721	13.733.685	395.635	64.519.000

Źródło: dane EBC.

Wykres 5 Udział systemów RTGS z poszczególnych krajów w łącznej wartości transakcji dokonywanych za pośrednictwem systemu TARGET w 2002 r., w mld euro, (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC.

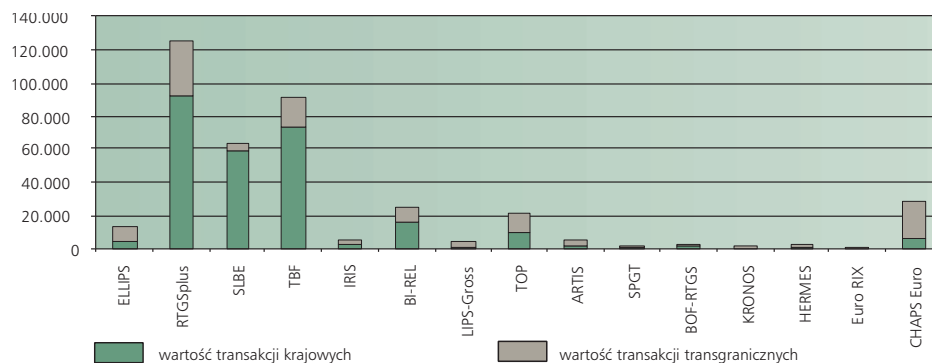
Wykres 5 przedstawia procentowy udział płatności (w mld euro) realizowanych przez systemy RTGS z poszczególnych krajów.

Zdecydowanie najwięcej transakcji transgranicznych dokonywanych jest przez niemiecki system RTGS plus (funkcjonuje on od listopada 2001 r., zastąpił poprzedni system – ELS). W czerwcu 2003 r. rozliczał on dziennie przeciętnie 18.189 transakcji transgranicznych. Na kolejnych miejscach uplasowały się angielski CHAPS Euro (średnio 11.410 transakcji), francuski TBF (7.178 transakcji) i włoski BI-REL (6.570 transakcji). Systemy pozostałych krajów rozliczały o wiele mniej transakcji²⁷. Jeżeli chodzi o wartości transakcji transgranicznych, to kolejność w czerwcu 2003 r. była następująca: RTGSplus – całkowita wartość transakcji – 3.194,9 miliarda euro (czerwiec poprzedniego roku – 2.717,1 miliarda euro); CHAPS Euro – 2.069,0 miliarda euro (czerwiec 2002 – 1.798,6); TBF – 1.717,0 miliarda euro (czerwiec 2002 – 1.397,7). Pomimo że TARGET został stworzony z myślą o płatnościach transgranicznych, to jednak spośród wszystkich transakcji rozliczanych przez syste-

²⁷ Przepływy w systemie TARGET są skoncentrowane w kilku systemach RTGS. W 2002 r. 5 największych systemów przetwarzało 84% wartości wszystkich transakcji przechodzących przez TARGET.

my RTGS uczestniczące w systemie TARGET, większość stanowią płatności krajowe (zarówno pod względem ilościowym, jak i wartościowym). Wykres 6 przedstawia wartość transakcji przetworzonych przez system TARGET w 2002 r. z podziałem na poszczególne systemy RTGS. W 2002 r.

Wykres 6 Wartość transakcji przetwarzanych przez TARGET (w mld euro) w 2002 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC.

procentowy stosunek liczby płatności krajowych do płatności transgranicznych wyniósł 79% do 21%, (wartościowo – 69% do 31%) (por. wykresy 7 i 8).

1.3 TARGET 2

1.3.1 Geneza

Już w chwili uruchomienia w 1999 r. systemu TARGET 1 w ESBC trwały rozmowy dotyczące przyszłych zmian w systemie, które miałyby dostosować go do zmian w otoczeniu, zwłaszcza związanych z przyszłym rozszerzeniem Unii Europejskiej.

W październiku 2002 r. Grupa Robocza ds. Systemu TARGET, skupiająca banki komercyjne, po zapoznaniu się z opiniami środowiska bankowego wskazała obszary, które powinny zostać udoskonalone²⁸. W obszarze technicznym należałoby ujednoczyć interfejsy i wprowadzić wspólne standardy transmisji danych (w obecnym systemie interfejsy łączące krajowe systemy RTGS z systemem TARGET są różne w zależności od kraju; zwiększa to koszty i wprowadza utrudnienia natury organizacyjnej). Jeżeli chodzi o usługi i funkcjonalność systemu wskazane byłoby:

- zastosowanie elastycznych funkcji i ustawień umożliwiających optymalizację skonsolidowanej płynności obok mechanizmów pozwalających na zachowanie płynności, zgodnych z indywidualnymi potrzebami²⁹,
- poprawa dostępności danych w sytuacjach awarii systemu,
- wyposażenie systemu w urządzenia, które zapewnią ciągłość dokonywania operacji w razie awarii.

W umowach o obsługę należałoby udoskonalить takie elementy jak dostępność, odpowiedzialność dostawy usług w systemie TARGET czy naprawa szkód.

W dniu 24 października 2002 r. Rada Zarządzająca EBC podjęła decyzję dotyczącą stworzenia systemu TARGET 2. W opublikowanym w grudniu 2002 r. dokumencie³⁰ przedstawiono zasa-

²⁸ Wymogi użytkownika systemu TARGET 2, przygotowane przez Grupę Roboczą ds. TARGET, Banking Federation of the European Union, październik 2002.

²⁹ W systemie TARGET zarządzanie płynnością jest zadaniem poszczególnych uczestników.

³⁰ Do konsultacji publicznej TARGET 2: Zasady i struktura, EBC, 16 grudnia 2002.

dy i strukturę przyszłego systemu. TARGET 2 będzie systemem wieloplatformowym, opartym na następujących zasadach:

- harmonizacji szeroko zdefiniowanych usług podstawowych;
- jednolitej strukturze cenowej;
- efektywności kosztowej, zakładającej, że jednolita cena wyznaczona będzie na podstawie ceny w najbardziej efektywnym systemie RTGS; po czterech latach funkcjonowania systemu TARGET 2 subwencje wykraczające poza ogólnie przyjętą wielkość³¹ będą zniesione, a platformy, które nie będą w stanie spełnić tego warunku, zostaną wyeliminowane.

1.3.2 Struktura systemu

W skład systemu TARGET 2 wejdą indywidualne platformy (będą to systemy RTGS tych krajów, które spełnią odpowiednie warunki, na dzień dzisiejszy jeszcze nieznanego) oraz platforma wspólna (SSP – *Single Shared Platform*), dostępna dla banków centralnych, które nie będą chciały bezpośrednio włączać własnych systemów do systemu TARGET 2 (lub ich systemy nie będą w stanie spełnić wszystkich koniecznych warunków). Po trzech latach funkcjonowania każdy bank centralny będzie mógł zachować własną indywidualną platformę w systemie (oczywiście pod warunkiem, że spełni ona zasadę efektywności kosztowej), przyłączyć się do platformy wspólnej lub stworzyć platformę z dowolnym bankiem centralnym. Wspólna platforma może zostać zbudowana od podstaw. Może też powstać w wyniku przekształcenia systemu któregoś z banków centralnych.

Jako systemowo ważny system płatności TARGET 2 powinien być zgodny pod względem niezawodności i wiarygodności z podstawowymi zasadami dla takich systemów³².

1.3.3 Przedmiot działania i usługi

TARGET 2 (podobnie jak TARGET 1) będzie przede wszystkim systemem służącym do regulowania wysokokwotowych płatności w euro, związanych z prowadzoną polityką pieniężną. Jednak nie zakłada się ograniczeń w stosunku do innych rodzajów płatności. Zakłada się, że TARGET 2 będzie obsługiwał trzy rodzaje płatności:

- obowiązkowo przechodzące przez system (płatności związane z polityką pieniężną, rozrachunek systemów zewnętrznych o dużej wartości),
- te, które powinny być obsługiwane przez TARGET (decyzje w tej sprawie podejmie Eurosystem),
- pozostałe, które powinny być obsługiwane przez TARGET (decyzje w tej sprawie podejmą użytkownicy).

1.3.4 Zarządzanie, finanse i ceny

Zarządzanie systemem TARGET 2 będzie przebiegało na trzech poziomach:

Poziom I będzie tworzyć Rada Zarządzająca EBC. Będzie ona podejmować decyzje dotyczące zakresu usług, metodologii kalkulacji kosztów, polityki opłat. Na poziomie II będą znajdować się banki centralne. Należać będą do nich decyzje dotyczące poszczególnych platform lub platformy wspólnej. Na poziomie III operator techniczny będzie decydował o aspektach technicznych systemu³³.

W procesie zarządzania EBC będzie spełniał funkcję koordynatora.

³¹ Wysokość współczynnika zostanie ustalona przez Radę Zarządzającą EBC.

³² Core Principles for Systemically Important Payment Systems, Committee on Payment and Settlement Systems, January 2001.

³³ Operatorem technicznym może być również firma zewnętrzna.

Platformy indywidualne będą finansowane przez tworzące je banki centralne, natomiast platforma wspólna przez wszystkie banki centralne, które będą jej uczestnikami. Jeżeli któryś z banków centralnych przyłączy się do wspólnej platformy w późniejszym terminie, będzie musiał pokryć odpowiednią część kosztów przygotowania i początkowego rozwoju platformy.

EBC wyceni usługi wchodzące w skład usług podstawowych według taryfy wspólnej dla całego systemu (zgodnie z zasadą „ta sama usługa – ta sama cena”). Ceny będą mogły być różnicowane, np. w zależności od liczby płatności zleconych czy terminu ich wykonania. Usługi dodatkowe, tak jak w przypadku systemu TARGET 1, nadal będą wyceniane przez poszczególne banki centralne.

Konkretna data uruchomienia systemu TARGET 2 jest nadal nieznaną. W EBC i bankach centralnych Eurosystemu cały czas w tej sprawie trwają prace³⁴. Według założeń przyjętych przez EBC, uruchomienie systemu TARGET 2 powinno nastąpić w 2007 r., choć zakłada się również rozwiązania awaryjne na wypadek opóźnienia uruchomienia tego systemu.

³⁴ W dniu 2 lutego 2003 r. Komitet Systemu Płatności i Rozrachunku (PSSC) powołał dwie grupy robocze: do spraw TARGET 2 (TF-T2 – Task Force on TARGET 2), do spraw wspólnej platformy (TF-SSP – Task Force on the single shared platform); Banki centralne Niemiec, Francji i Włoch postanowiły utworzyć SSP, jednocześnie zaproponowały innym krajom uczestnictwo w tej platformie.

2.1 Ogólna charakterystyka systemu

2.1.1 Geneza, podstawy prawne systemu

Systemy płatności w Polsce, podobnie jak inne elementy systemu finansowego, ukształtowały się dopiero w ostatniej dekadzie³⁵. Na skutek reform gospodarczych, które miały miejsce na początku lat 90. XX wieku, zostały zbudowane fundamenty gospodarki rynkowej. Skutkami transformacji ustrojowej były, między innymi, wzrost liczby podmiotów gospodarczych oraz zwiększenie liczby zawieranych transakcji finansowych. Zmieniły się również oczekiwania wobec systemu płatności i rozliczeń. Przed transformacją wymiana dokumentów rozliczeniowych między oddziałami banków odbywała się za pośrednictwem poczty (w ekstremalnych sytuacjach trwało to nawet kilka tygodni), a rachunki banków nie były skonsolidowane³⁶. Pilną zatem stała się potrzeba stworzenia nowego systemu. W I połowie 1992 r. dokonano konsolidacji rachunków bieżących banków. Odtąd każdy bank działający w Polsce ma jeden rachunek bieżący w NBP. W dniu 5 kwietnia 1993 r. weszły w życie nowe jednolite zasady rozrachunków międzybankowych (początkowo obowiązywały one jedynie 17 akcjonariuszy Krajowej Izby Rozliczeniowej). Jednocześnie przygotowywano system rozliczeniowy do obsługi tych skonsolidowanych rachunków oraz realizowania zleceń płatniczych banków i KIR³⁷. Z dniem 5 kwietnia 1993 r. zaczął funkcjonować „System Obsługi Rachunków Banków” – SORB. Posiadał on główne cechy systemu RTGS, tzn. przetwarzał i rozliczał zlecenia w sposób ciągły w czasie rzeczywistym na zasadach rozrachunku brutto (transakcja po transakcji). Jedynie rozrachunek wyników wymiany zleceń za pośrednictwem Krajowej Izby Rozliczeniowej odbywał się na zasadzie netto i na podstawie zleceń złożonych drogą elektroniczną. W marcu 1996 r. uruchomiono nową wersję systemu, umożliwiającą, między innymi, elektroniczne przekazywanie zleceń przez uczestników. Nowy system został nazwany SORBNET (System Obsługi Rachunków Banków wersja sieciowa). Operatorem systemu SORBNET jest Narodowy Bank Polski.

Podstawami prawnymi, które regulują funkcjonowanie systemu SORBNET, są:

- Zarządzenie nr 6/2000 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 6 kwietnia 2000 r. w sprawie sposobu przeprowadzania rozrachunków międzybankowych (wraz z późniejszymi zmianami);
- Uchwała nr 14/2000 Zarządu Narodowego Banku Polskiego z dnia 31 marca 2000 r. w sprawie warunków otwierania i prowadzenia rachunków banków przez Narodowy Bank Polski (z późniejszymi zmianami);
- Umowa rachunku bankowego zawierana przez NBP z uczestnikami.

Wymienione podstawy prawne regulują kryteria dostępu do systemu, określają rodzaje przetwarzanych płatności, politykę cenową oraz czas operacyjny³⁸.

³⁵ Senderowicz K.: *Wymogi Unii Europejskiej oraz standardy międzynarodowe i ich wpływ na rozwój systemów płatności w Polsce*. „Bank i Kredyt”, 4/2002, dodatek.

³⁶ Szerzej na ten temat w: Tochmański A.: *System SORB – pierwszy polski system RTGS*. „Bank i Kredyt”, 4/2003, s. 4-16.

³⁷ Tochmański A.: op.cit., s. 6.

³⁸ *System płatniczy w Polsce*, NBP, październik 2002, s. 18.

2.1.2 Uczestnicy systemu SORBNET

Według Zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego³⁹ uczestnikami systemu SORBNET, upoważnionymi do składania zleceń płatniczych, są:

- Narodowy Bank Polski;
- banki;
- Krajowa Izba Rozliczeniowa (KIR);
- Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych (KDPW).

2.1.3 Warunki uczestnictwa w systemie

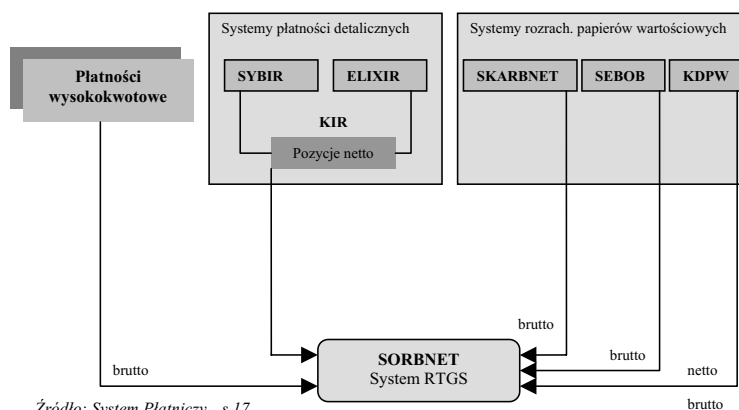
Zgodnie z uchwałą nr 14/2000 Zarządu NBP⁴⁰, bank, który chce uczestniczyć w systemie SORBNET, musi spełnić następujące warunki:

- prowadzić działalność operacyjną od co najmniej sześciu miesięcy;
- uzyskać pozytywną ocenę sytuacji finansowej;
- spełnić warunki techniczne określone przez NBP;
- osiągnąć pozytywny wynik testów organizowanych przez NBP.

2.1.4 Struktura systemu i procedury rozrachunku

System SORBNET realizuje zlecenia płatnicze banków. Zlecenia te dotyczą głównie transakcji rynku pieniężnego, walutowego i papierów wartościowych oraz operacji między NBP a pozostałymi bankami. System jest przystosowany do przetwarzania przede wszystkim płatności wysokokwotowych⁴¹. Za jego pośrednictwem można jednak również przesłać pilne zlecenie klientowskie.

Rysunek 2 System SORBNET a pozostałe główne systemy płatności i rozrachunku w polskim systemie płatniczym

Źródło: System Płatniczy...s.17

³⁹ Zarządzenie Nr 6/2000 Prezesa NBP z dnia 6 kwietnia 2000r. w sprawie sposobu przeprowadzania rozrachunków międzybankowych, Dziennik Urzędowy NBP nr 7, poz. 12 z późniejszymi zmianami.

⁴⁰ Uchwała Nr 14/2000 Zarządu NBP z dnia 31 marca 2000 r. w sprawie warunków otwierania i prowadzenia rachunków banków przez Narodowy Bank Polski, Dziennik Urzędowy NBP nr 7, poz. 11 z późniejszymi zmianami.

⁴¹ Według zarządzenia Prezesa NBP w sprawie sposobu przeprowadzania rozrachunków międzybankowych, wysokokwotowe zlecenia płatnicze są to zlecenia dotyczące:

- operacji banków z NBP,
- operacji dokonywanych na międzybankowych rynkach: pieniężnym, walutowym i papierów wartościowych,
- transakcji rozliczanych przez Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.,
- innego rozliczenia pieniężnego, przekraczającego kwotę 1.000.000 złotych, z wyjątkiem wpłat składek na ubezpieczenia społeczne, płatności na rzecz organów podatkowych oraz płatności dokonywanych na podstawie czeków i innych obciążeniowych zleceń płatniczych,
- kompensaty wzajemnych zobowiązań i należności, wynikających z operacji, o których mowa w lit. a-d.

W systemie SORBNET następuje rozrachunek pozycji netto pochodzących z rozliczeń płatności detalicznych KIR oraz pozycji netto pochodzących z rozliczeń transakcji na rynku kapitałowym z KDPW. Za pośrednictwem systemu własne zlecenia rozlicza NBP. Dotyczą one kupna i sprzedaży znaków pieniężnych, płatności odsetkowych i prowizji oraz operacji na rynku pierwotnym bonów skarbowych i bonów pieniężnych⁴². Powiązania systemu SORBNET z pozostałymi uczestnikami systemu płatniczego przedstawia rysunek 2.

Najwyższy priorytet realizacji mają zlecenia płatnicze KIR, następnie w hierarchii kolejności realizacji są zlecenia NBP, zlecenia KDPW i na końcu zlecenia przesyłane przez banki⁴³.

Banki mogą składać zlecenia dotyczące jedynie obciążenia własnego rachunku. Po przesłaniu zlecenia rachunek banku płatnika jest obciążony. Jednocześnie następuje uznanie rachunku beneficjenta. Bank – płatnik otrzymuje drogą elektroniczną potwierdzenie wykonania transakcji, a bank – beneficjent potwierdzenie uznania rachunku. Banki mogą żądać przesłania drogą elektroniczną informacji dotyczących sald ich rachunków. Zlecenia KIR są przesyłane do systemu tylko w ściśle określonych godzinach sesji rozrachunkowej i realizowane zgodnie z zasadą „wszystko albo nic”. Oznacza to, że jeżeli w określonym czasie wystąpi brak środków na pokrycie któregoś z obciążeń (brak środków na rachunku któregoś z banków), wówczas wszystkie zlecenia są zwracane do KIR, ze wskazaniem banku, który takich środków nie zapewnił⁴⁴.

Od października 2001 r. w ramach systemu funkcjonuje centralna kolejka zleceń. Jeżeli na rachunku któregoś z banków brak jest środków umożliwiających realizację zlecenia, wówczas zlecenie takie umieszczane jest w kolejce. Płatności te są rozliczane automatycznie, zgodnie z priorytetem ważności, gdy na rachunku banku pojawią się środki pieniężne. W systemie SORBNET wprowadzono również mechanizm optymalizacyjny kolejki (procedura taka w systemie SORBNET jest uruchamiana maksymalnie co 30 minut). Zlecenia, które pozostają w kolejce na koniec dnia, są automatycznie odrzucane⁴⁵.

W grudniu 2001 r. NBP wprowadził możliwość korzystania z nieoprocentowanego kredytu technicznego⁴⁶ (kredyt śróddzienny, kredyt intraday). Zabezpieczenie tego kredytu stanowią bony skarbowe. Od października 2003 r. również obligacje skarbowe będą mogły być wykorzystywane jako zabezpieczenie kredytu. W przypadku, gdy bank nie jest w stanie spłacić na koniec dnia zaciągniętego kredytu, kredyt ten jest automatycznie przekształcany w kredyt overnight, oprocentowany według stopy kredytu lombardowego.

2.1.5 Zagadnienia techniczne

Zlecenia płatnicze są przesyłane do NBP pocztą elektroniczną (w przypadku awarii mogą być przekazane na dyskietce, za pomocą faksu lub jakiegokolwiek nośnika papierowego). System pracuje w środowisku UNIX. Komunikaty, szyfrowane i opatrywane podpisem cyfrowym, są przesyłane w standardzie EDIFACT⁴⁷.

2.1.6 Czas pracy systemu

System SORBNET jest dostępny dla użytkowników od 7.30 do 18.00⁴⁸. Zlecenia klientowskie mogą być przesyłane generalnie do godziny 16.00, a niektóre do 17.00. O godzinie 17.30 system generuje zlecenia spłaty kredytu intraday. Sesje rozliczeniowe KIR mają miejsce o godzinach: 10.30-11.00, 14.30-15.00 i 17.00-17.30⁴⁹. O godzinie 18.00 następuje koniec realizacji zleceń złożonych w systemie, sporządzane są wyciągi, które następnie są rozsyłane do uczestników.

⁴² Freliszek K.: *Funkcjonowanie systemów płatności w kontekście dostosowań do wymogów UE*. Seminarium NBP, 17 października 2002 r.

⁴³ *System płatniczy...*, s. 19.

⁴⁴ Zgodnie z przepisami, bank taki jest wykluczony z KIR.

⁴⁵ *System płatniczy...*, s. 19-20.

⁴⁶ *System płatniczy...*, s. 20.

⁴⁷ *System płatniczy...*, s. 19.

⁴⁸ Informacje uzyskane w Departamencie Systemu Płatniczego.

⁴⁹ Freliszek K.: op.cit.

2.1.7 Opłaty

NBP pobiera opłaty za obsługę rachunków banków. Za przystąpienie do systemu SORBNET banki płacą jednorazową opłatę w wysokości 25 tys. zł. Opłata za prowadzenie rachunków pobierana jest kwartalnie i wynosi 3 tys. zł. Realizacja każdego pojedynczego zlecenia kosztuje 4 zł, wysokokwotowego zlecenia klientowskiego – 6 zł, pilnego zlecenia klientowskiego – 20 zł⁵⁰. Obecnie stosowany system opłat nie zapewnia pełnego pokrycia kosztów funkcjonowania systemu.

2.2 Podstawowe dane statystyczne⁵¹

Na koniec sierpnia 2003 r. uczestnikami systemu SORBNET było 55 banków, NBP, KIR i KDPW.

W I półroczu 2003 r. system SORBNET realizował dziennie przeciętnie 2.859 zleceń płatniczych (miesięcznie – 59.535 zleceń). Wykres 9 przedstawia liczbę zleceń realizowanych w Departamencie Systemu Płatniczego (DSP) od 1999 r. Struktura tych zleceń była następująca (por. wykres 10):

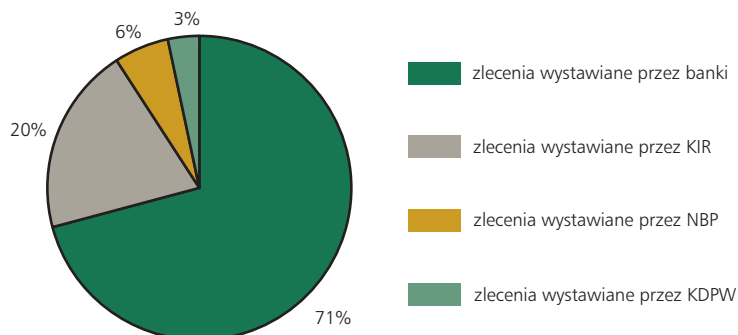
- 70,9% – zlecenia wystawione przez banki;
- 19,8% – zlecenia wystawione przez NBP;
- 5,8% – zlecenia wystawione przez KIR;
- 3,4% – zlecenia wystawione przez KDPW.

W I połowie 2003 r. odnotowano znaczny wzrost średnich miesięcznych obrotów na wszystkich rachunkach w DSP do poziomu 1.493 mld zł, w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku, kiedy obroty wyniosły 1.339 mld zł.

Struktura procentowa tych obrotów przedstawiała się następująco:

- 46,9% – zlecenia klientowskie;
- 40,3% – operacje na rynku międzybankowym;
- 5,9% – wykorzystanie lub spłata kredytów udzielonych bankom przez NBP;
- 2,5% – transakcje i operacje rozliczane przez KDPW;
- 2,0% – wymiana zleceń za pośrednictwem KIR;
- 0,9% – zakup lub wykup papierów wartościowych od NBP;

Wykres 9 Procentowa struktura zleceń realizowanych w systemie SORBNET, w I półroczu 2003 r.

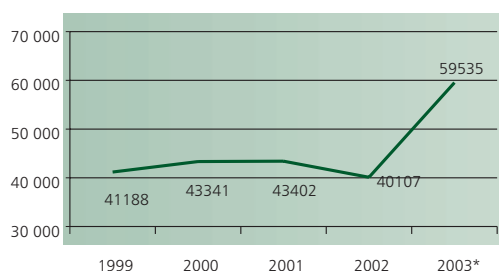
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacja o rozliczeniach...

⁵⁰ System płatniczy..., s. 20.

⁵¹ Dane pochodzą z: Informacja o rozliczeniach pieniężnych i rozrachunkach międzybankowych w II kwartale 2003, NBP, sierpień 2003 r. oraz ze strony internetowej NBP (www.nbp.pl).

- 0,7% – zakup lub sprzedaż w NBP znaków pieniężnych;
- 0,6% – zakup lub wykup papierów wartościowych Skarbu Państwa;
- 0,2% – złożenie i zwrot lokat terminowych w NBP;
- 0,1% – pozostałe operacje.

Wykres 10 Średnia miesięczna liczba zleceń zrealizowanych w Departamencie Systemu Płatniczego w latach 1999-2003

* dane za I półrocze 2003 r.
Źródło: Informacja o rozliczeniach...

2.3 Ocena dostosowania polskiego systemu RTGS do wymogów Unii Europejskiej

Obok konieczności zmian w polskim systemie płatniczym, wynikających ze zmian systemowych w Polsce, podstawowym czynnikiem, który miał i nadal ma wpływ na rozwój systemu SORBNET, jest perspektywa członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Akcesja do UGW oznacza konieczność uczestnictwa w systemie TARGET albo za pośrednictwem własnego systemu rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym (RTGS) – dostosowanego do wymogów systemu TARGET, albo poprzez wykorzystanie innych dopuszczalnych przez EBC opcji. Zadanie dostosowania polskiego systemu płatności do wymogów UE uznano za jedno z priorytetowych zadań NBP. Uruchomiony już w 1993 r. system SORB spełniał wymogi systemu RTGS, tzn. wykorzystywał zasadę rozrachunku brutto. W tamtych czasach było to rzadkością w Europie⁵². Pierwszym z podstawowych dokumentów zawierających zasady, które można uznać za wymogi wobec krajowych systemów RTGS w ramach ich dostosowań do systemu TARGET, jest przytaczany wcześniej raport opracowany przez Komitet Gubernatorów Banków Centralnych Krajów Członkowskich Unii Europejskiej: „Minimum cech wspólnych krajowych systemów płatniczych”⁵³. Przedstawione w nim zalecenia dotyczyły między innymi⁵⁴:

- określenia czytelnych kryteriów bezpośredniego udziału w systemach płatności;
- szerszego wykorzystywania systemów RTGS do płatności wysokokwotowych;
- zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa systemów netto, przetwarzających płatności wysokokwotowe;
- redukcji ryzyka w systemach płatności detalicznych;
- harmonizacji regulacji bankowych;
- harmonizacji godzin operacyjnych;
- harmonizacji opłat.

⁵² Senderowicz K.: op.cit.

⁵³ Minimum common...

⁵⁴ Payment systems, Materiały szkoleniowe...

Zasady te promowały systemy wysokokwotowe i kładły nacisk na wzmocnienie istniejących standardów.

Na podstawie, między innymi, tych zasad w NBP podjęto działania związane z rozwojem systemu SORBNET:

- wydano akty prawne, w których zdefiniowano kryteria uczestnictwa w systemie,
- przeniesiono rozrachunek płatności dotyczących płatności rozliczanych przez KDPW do systemu SORBNET (NBP stał się bankiem rozliczeniowym dla KDPW),
- wprowadzono możliwość realizacji zleceń klientowskich,
- dostosowano czas zamknięcia systemu do wymogów systemu TARGET,
- wprowadzono wcześniejsze godziny obsługi zleceń klientowskich,
- uruchomiono ośrodek zapasowy, którego zadaniem jest techniczna obsługa systemu w przypadku niemożności obsługi przez ośrodek główny,
- wprowadzono system centralnej kolejki zleceń oraz mechanizm zarządzania kolejką,
- udostępniono klientom kredyt intraday, zabezpieczany bonami skarbowymi,
- wprowadzono jednodniowe depozyty bankowe,
- Sejm przyjął ustawę o ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych oraz zasadach nadzoru nad tymi systemami, przygotowaną przez NBP⁵⁵.

Dzięki tym działaniom system SORBNET spełnia obecnie również niemal w całości wymogi stawiane systemowo ważnym systemom płatności zawarte w raporcie „Core principles for Systemically Important Payment System”⁵⁶. Został on także pozytywnie oceniony przez ekspertów z Banku Francji⁵⁷. Wszystko to pozwala sądzić, że system SORBNET spełnia podstawowe wymagania stawiane systemom RTGS mających uczestniczyć w systemie TARGET. Zmiany, które pozostały do wprowadzenia, nie mają charakteru zasadniczego. Poniżej zostały opisane najważniejsze obszary, w których konieczne są dalsze działania dostosowawcze⁵⁸:

- W systemie SORBNET nie w pełni realizowana jest zasada pokrywania kosztów funkcjonowania przychodami z jego działalności⁵⁹;
- Systemy RTGS uczestniczące w systemie TARGET do komunikacji wykorzystują standardy sieci SWIFT⁶⁰. W NBP wykorzystywany jest system poczty elektronicznej X. 400, z komunikatami w standardzie EDIFACT⁶¹;
- W UE istnieją większe możliwości zabezpieczania kredytu intraday, niż tylko bonami skarbowymi. W NBP trwają prace związane z rozszerzeniem listy zabezpieczeń, np. o obligacje skarbowe;
- Planowane są działania związane z pełnym dostosowaniem: godzin pracy systemu SORBNET do systemu TARGET oraz sprawozdawczości dla EBC w zakresie systemu SORBNET;
- Konieczne są działania dostosowawcze związane z wymogami operacyjnymi obowiązującymi w systemie TARGET.

⁵⁵ Szerzej na ten temat: Łodyga A.: *Ostateczność rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych w Unii Europejskiej oraz prawne regulacje dotyczące takich systemów na gruncie prawa polskiego*, NBP – Materiały i studia, Zeszyt nr 131, listopad 2001 r.

⁵⁶ Core principles...

⁵⁷ W lipcu 2001 r. NBP podpisał z Bankiem Francji umowę twinningową, w ramach projektu PHARE 2000. Umowa ta przewidywała, między innymi, dokonanie oceny systemu SORBNET.

⁵⁸ Informacje uzyskane w Departamencie Systemu Płatniczego.

⁵⁹ *Rola Narodowego Banku Polskiego w procesie integracji europejskiej*, NBP, czerwiec 2002, s. 47.

⁶⁰ Standard taki na dzień dzisiejszy stosują wszystkie kraje, z wyjątkiem Portugalii.

⁶¹ *System Płatniczy w Polsce...*s. 19.

Wiele spośród działań musiałoby zostać podjętych również w przypadku nieprzystąpienia Polski do struktur europejskich. Do działań tych należy zaliczyć⁶²:

- dostosowanie systemu do nowych wymogów księgowych w NBP (przejście na nowy plan kont oraz połączenie ze zintegrowanym systemem księgowym);
- zmiany w systemie związane z wprowadzeniem nowej wersji systemu SKARBNET⁶³;
- dalsze zwiększenie bezpieczeństwa systemu, w tym udoskonalenie procedur mających zapewnić jak najbardziej sprawne funkcjonowanie systemu w sytuacjach awaryjnych⁶⁴.

⁶² Ibidem.

⁶³ System rozliczający bony skarbowe.

⁶⁴ Na podstawie wewnętrznych materiałów Departamentu Systemu Płatniczego.

3

Warianty uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

3.1 Ewolucja poglądów w zakresie możliwości uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Do 1999 r. wśród krajów akcesyjnych panowało przekonanie, że krajowe systemy RTGS, podobnie jak systemy RTGS Danii, Grecji, Szwecji i Wielkiej Brytanii w 1998 r., z chwilą rozszerzenia UE będą musiały być gotowe do połączenia z systemem TARGET. Powyższe przekonanie potwierdzali także przedstawiciele Komisji Europejskiej, którzy przejawiali zainteresowanie poziomem zaawansowania w dostosowywaniu krajowych systemów RTGS do wymogów systemu TARGET przed akcesją do UE⁶⁵. Dopiero we wrześniu 1999 r. na jednej z międzynarodowych konferencji przedstawiciel EBC oficjalnie stwierdził, iż nie należy łączyć przystąpienia do UE z koniecznością posiadania w każdym z krajów akcesyjnych systemu RTGS. Oficjalnym dokumentem potwierdzającym to stanowisko były „Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego z dnia 26 kwietnia 2001 r. dla systemu TARGET”⁶⁶. Art. 2 p. 2 wytycznych określał generalne warunki możliwego (ale niekoniecznego) przystąpienia do systemu TARGET krajów członkowskich UE spoza strefy euro. Brak obowiązku połączenia z systemem TARGET tych krajów pozwalał sądzić, że podobne rozwiązanie zostanie zastosowane w przypadku krajów akcesyjnych przystępujących do UE. Według EBC, uczestnictwo w systemie TARGET systemów RTGS krajów akcesyjnych już w momencie przystąpienia do UE byłoby nieuzasadnione. Po pierwsze przy małej liczbie zleceń w euro oraz cenach określonych przez EBC, system taki byłby nieefektywny. Po drugie w okresie po przystąpieniu do UE, a przed przyjęciem wspólnej waluty, kraje, które już posiadają systemy RTGS, musiałyby prowadzić w tym samym czasie dwa systemy – dla waluty krajowej i dla euro. W listopadzie 2001 r. EBC po raz pierwszy przedstawił oficjalne stanowisko dotyczące przyszłości systemu TARGET⁶⁷. Nowa wersja systemu TARGET miała być tworzona z myślą o 2006 r. lub 2010 r. Data ta ma zasadnicze znaczenie dla krajów akcesyjnych, bowiem zależy od niej, do której wersji systemu należy przygotowywać krajowe systemy na moment wejścia do UGW. EBC uważał również, że przy tworzeniu systemów płatności kraje akcesyjne nie powinny wzorować się na obecnej infrastrukturze, stosowanej w państwach UE, bowiem może ona ulec zmianie jeszcze przed przystąpieniem krajów akcesyjnych do UE. Kraje te powinny rozwijać własne systemy, uwzględniając potrzeby krajowej gospodarki.

3.2 Decyzja Rady Zarządzającej Europejskiego Banku Centralnego z 24 października 2002 r.

Dopiero w dniu 24 października 2002 r. Rada Zarządzająca EBC podjęła długo oczekiwaną decyzję dotyczącą przyszłości systemu TARGET oraz uczestnictwa krajów akcesyjnych w tym systemie⁶⁸. Zgodnie z tą decyzją, kraje akcesyjne będą miały możliwość, ale nie obowiązek połączenia systemów krajowych z systemem TARGET po przystąpieniu do Unii Europejskiej, a przed przystąpieniem do UGW. Z informacji uzyskanych z EBC⁶⁹ wynika, iż celem decyzji było traktowanie krajów

⁶⁵ Członkowie Komisji Europejskiej nie wystosowali w tej sprawie żadnego oficjalnego zapytania. Była ona jednak poruszana w rozmowach z przedstawicielami banków centralnych krajów akcesyjnych.

⁶⁶ Wytyczne...

⁶⁷ Streszczenie przemówienia Pana Jean-Michela Godeffroy`a Dyrektora Generalnego ds. Systemów Płatności w EBC, pt. „Perspektywa Europejskiego Banku Centralnego dotycząca systemów płatności w Centralnej i Wschodniej Europie”, wygłoszonego w Dubrowniku 2 października 2001 r. niepublikowane materiały DSP.

⁶⁸ The long-term evolution of TARGET, ECB Press release, 24 October 2002.

⁶⁹ Informacje uzyskane

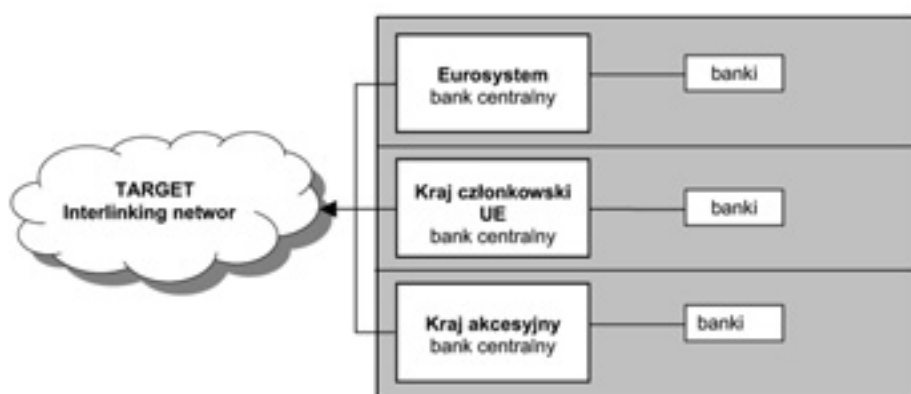
akcesyjnych na równi z krajami, które w 1999 r. nie weszły do strefy euro. Według przedstawicieli EBC, decyzję o ewentualnym uczestnictwie krajowego systemu w systemie TARGET przed wejściem do UGW powinna poprzedzić dogłębna analiza opłacalności takiego rozwiązania. W ogłoszonej decyzji zapowiedziano również prezentację możliwych opcji uczestnictwa w systemie TARGET.

3.3 Opcje uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Opcje zaprezentowane przez EBC w listopadzie 2002 r. są następujące⁷⁰:

- opcja 1 – bezpośrednie połączenie własnego systemu RTGS (w euro) z systemem TARGET;

Rysunek 3 Opcja 1 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- opcja 2 – wykorzystanie zmodyfikowanej wersji systemu RTGS, już uczestniczącego w systemie TARGET;

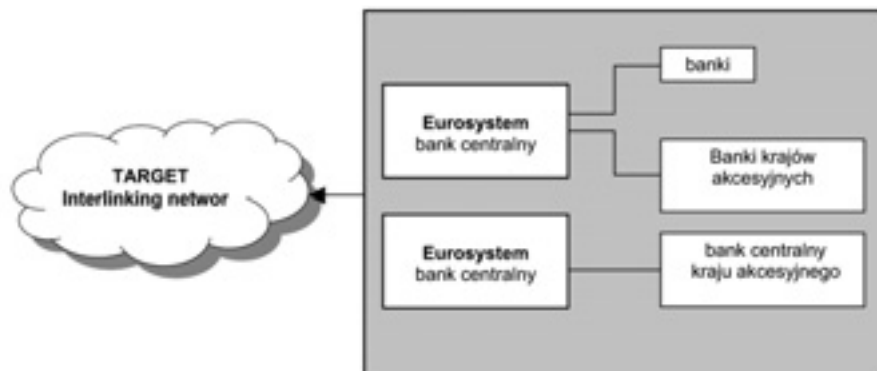
Rysunek 4 Opcja 2 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

⁷⁰ Wewnętrzne materiały Departamentu Systemu Płatniczego.

- opcja 3 – wykorzystanie możliwości bezpośredniego uczestnictwa na zasadzie zdalnego dostępu w systemie RTGS jednego z banków centralnych Eurosystemu, zarówno przez krajowy bank centralny kraju akcesyjnego, jak i banki komercyjne;

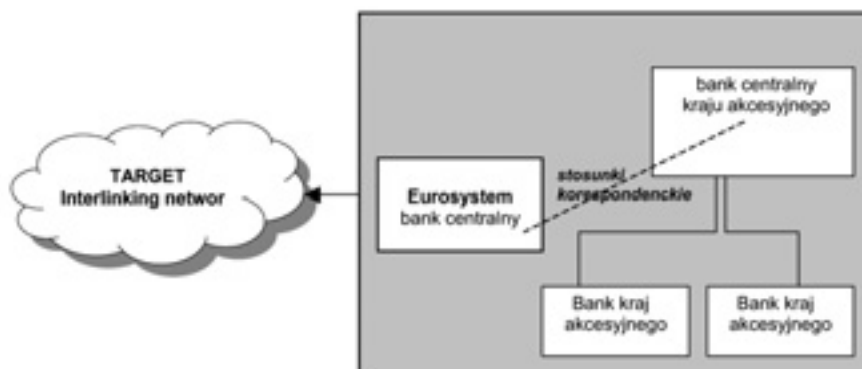
Rysunek 5 Opcja 3 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- opcja 4 – wykorzystanie stosunków korespondenckich między bankiem centralnym kraju akcesyjnego a bankiem centralnym kraju należącym do Eurosystemu (rozliczenia banków komercyjnych w euro prowadzone byłyby za pośrednictwem banku centralnego kraju akcesyjnego);

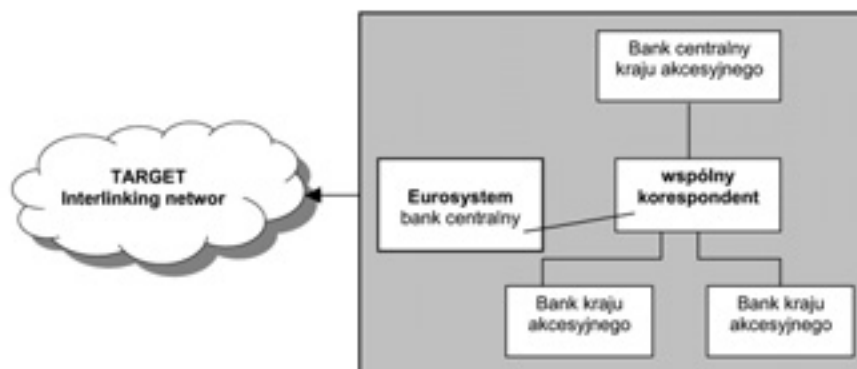
Rysunek 6 Opcja 4 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- opcja 5 – wykorzystanie stosunków korespondenckich przez banki kraju akcesyjnego (w tym bank centralny) z komercyjnym bankiem korespondentem – bezpośrednim uczestnikiem systemu RTGS w Eurosystemie.

Rysunek 7 Opcja 5 uczestnictwa krajów akcesyjnych w systemie TARGET

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

Zaproponowane opcje dotyczą okresu po przystąpieniu państw akcesyjnych do UE, jak również po wejściu danego kraju do strefy euro, o ile wcześniej nie zostanie uruchomiony system TARGET 2.

4

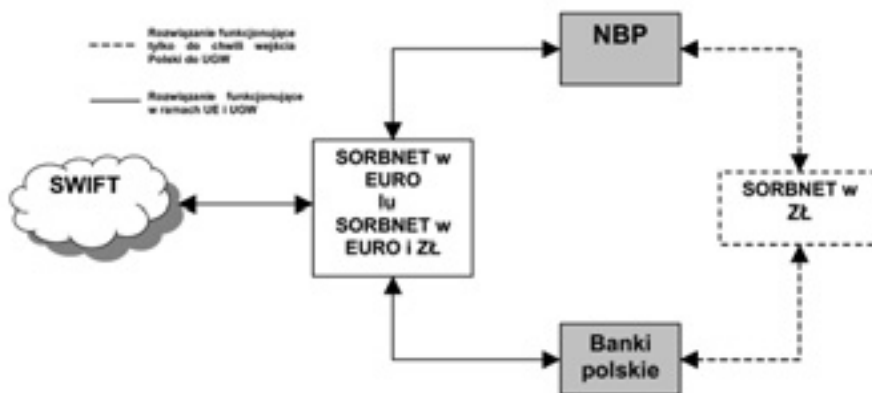
Działania dostosowujące polski system RTGS do wymogów Unii Europejskiej

4.1 Decyzje Zarządu NBP z dnia 10 lipca 2003 r.

Po ogłoszeniu decyzji Rady Zarządzającej EBC dotyczącej przyszłości systemu TARGET, w NBP zostały podjęte prace analityczne związane z propozycją EBC. Opcje uczestnictwa polskiego systemu RTGS w systemie TARGET 1 przedstawia rysunek 11. Na podstawie informacji dotyczących systemu TARGET 2, DSP poddał analizie następujące warianty uczestnictwa w tym systemie⁷¹:

- Wariant 1 – własny system RTGS, uczestniczący bezpośrednio w systemie TARGET 2;

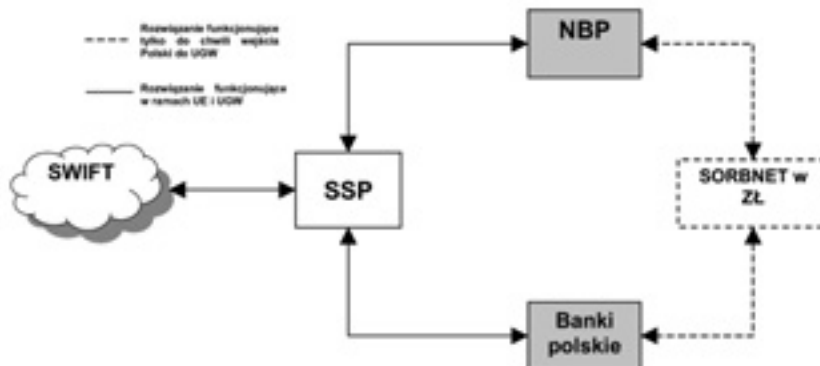
Rysunek 8 Wariant 1 uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- Wariant 2a – uczestnictwo we wspólnej platformie, gwarantującej szeroki zakres funkcji. Przyjęcie takiego rozwiązania oznaczałoby dla Polski konieczność przygotowania jedynie interfejsów telekomunikacyjnych między NBP i polskimi bankami a wspólną platformą;

Rysunek 9 Wariant 2a uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2

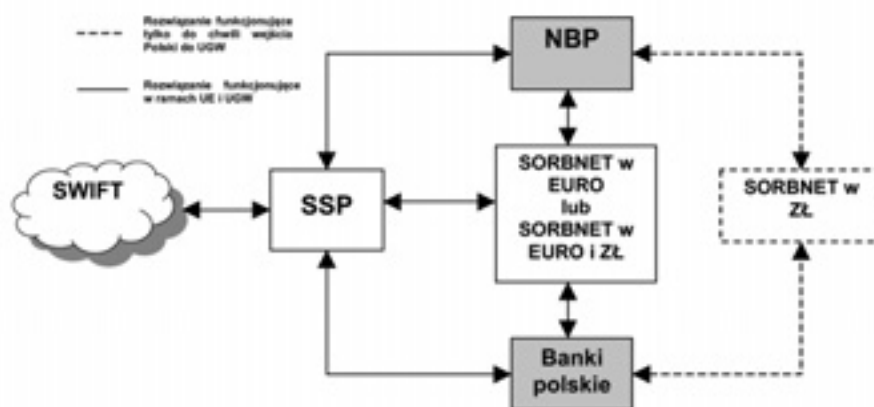

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

⁷¹ Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- Wariant 2b – uczestnictwo we wspólnej platformie, gwarantującej wąski zakres usług. Przy takim rozwiązaniu konieczne byłoby stworzenie systemu obsługującego rachunki banków w euro, który byłby połączony z SSP.

Rysunek 10 Wariant 2b uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2.

Źródło: Tochmański A.: *Strategia rozwoju...*

Przygotowując scenariusze rozwoju systemu SORBNET, NBP założył, że:

- najwcześniejszym z możliwych terminów przystąpienia Polski do UGW jest rok 2007,
- system TARGET 2 zostanie uruchomiony najwcześniej w 2007 lub w 2008 r.

W dniu 10 lipca 2003 r. Zarząd NBP przyjął do realizacji strategię rozwoju systemu SORBNET. Strategia ta zakłada⁷²:

- 1) utrzymanie i rozwój obecnego systemu SORBNET w złotych do czasu przystąpienia Polski do Unii Gospodarczo-Walutowej,
- 2) przygotowanie na bazie systemu SORBNET i uruchomienie najpóźniej w 2005 r. systemu SORBNET – EURO, rozliczającego płatności w euro i uczestniczącego pośrednio w systemie TARGET 1 w ramach opcji 4 zaproponowanej krajom akcesyjnym przez EBC,
- 3) w momencie uruchomienia systemu TARGET 2 – przejście na wspólną platformę lub – jako warunkowe rozwiązanie alternatywne – budowę własnego docelowego systemu RTGS.

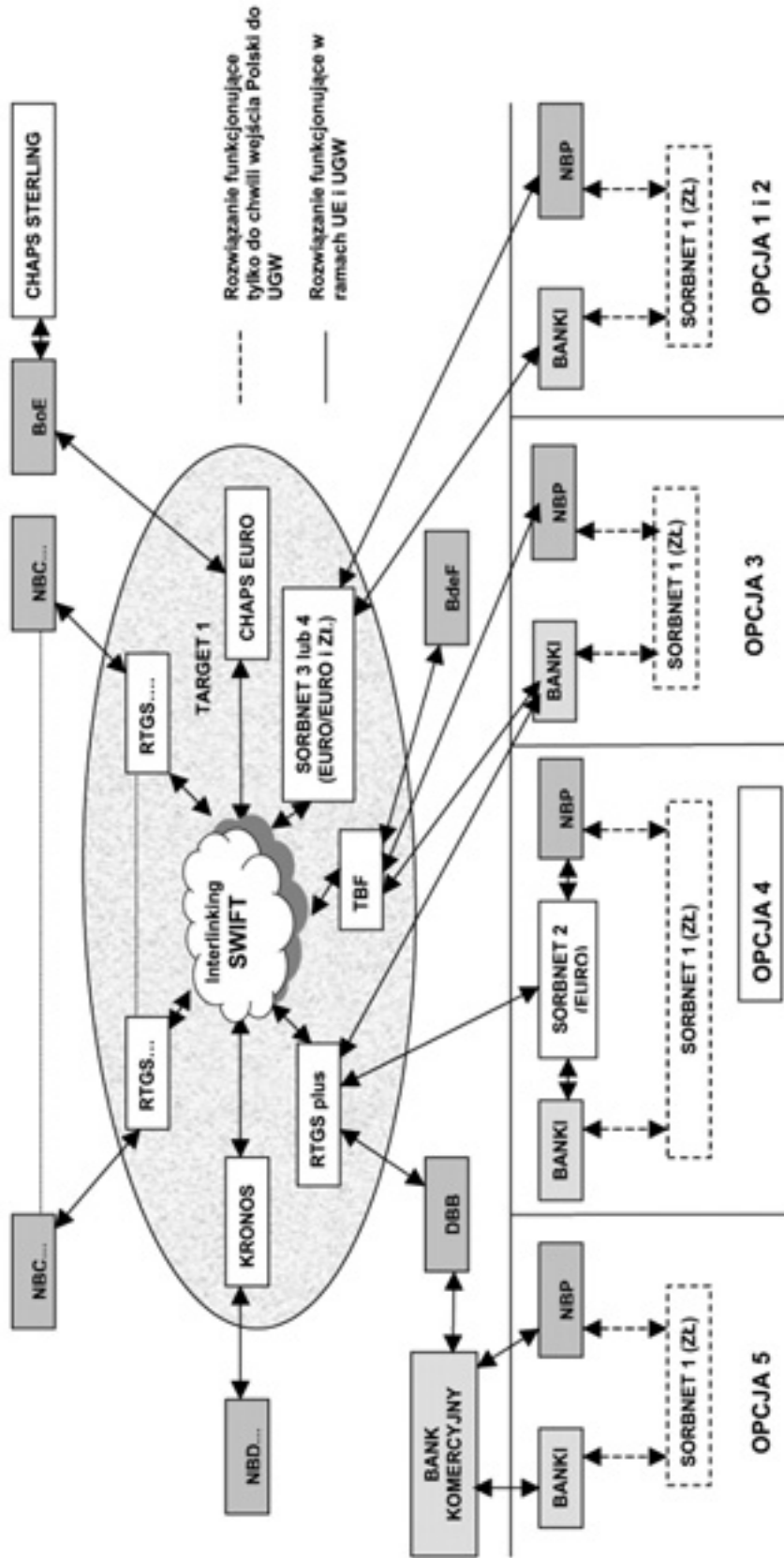
Na decyzję o ostatecznym kształcie uczestnictwa Polski w systemie TARGET 2 będą miały następujące okoliczności⁷³:

- w jakim stopniu wspólna platforma zapewni zachowanie zalet polskiego systemu płatniczego (m.in. wielokrotności sesji rozrachunkowych dla rozrachunku systemów zewnętrznych, spełniania w efektywny sposób zasad DVP dla systemów rozrachunku papierów wartościowych oraz planowanej możliwości gwarantowania rozrachunku dla systemu ELIXIR w KIR S.A.),
- czy EBC nie zmieni decyzji o wieloplatformowości systemu,
- czy wszystkie banki centralne Unii Europejskiej wyrażą do końca br. wolę uczestnictwa we wspólnej platformie w ramach przyszłego systemu TARGET 2, czy też część z nich postanowi uruchomić własny system RTGS,

⁷² Dokumentacja NBP

⁷³ Tochmański A.: *Strategia rozwoju...*

Rysunek 11 Możliwe opcje połączenia Polski z systemem TARGET 1

Źródło: Tochmański A.: Strategia rozwoju...

- jak znaczące będzie ryzyko opóźnienia wejścia Polski do UGW,
- czy docelowy polski system RTGS będzie spełniał wymogi systemu TARGET 2, które ustali EBC.

4.2 Projekt SORBNET-EURO

Projekt zakłada, że w NBP zostanie zbudowany do 2005 r. nowy system RTGS, rozliczający płatności w euro i pośrednio uczestniczący w systemie TARGET. SORBNET-EURO będzie „klonem” obecnie funkcjonującego systemu SORBNET. Zakłada się, że w nowym systemie po stronie użytkownika (banki, KDPW S.A.) będzie wykorzystywany jednolity moduł, służący do wprowadzania komunikatów dotyczących zarówno płatności w złotych, jak i w euro. Banki będą podłączone do modułu SWAT (Szybka Warstwa Transportowa) w NBP łączem stałym z siecią TCP/IP Bankowego Przedsiębiorstwa Telekomunikacyjnego Telbank S.A. Wystawca zlecenia będzie umieszczał w komunikacie odpowiedni identyfikator, na którego podstawie zlecenia płatności w euro będą odróżniane od zleceń płatności w złotych. Z modułu SWAT płatności w złotych i w euro będą kierowane do odpowiedniego systemu (SORBNET lub SORBNET-EURO).

W pierwszej fazie uruchomienia systemu będzie on przetwarzał komunikaty w standardzie EDIFACT z wykorzystaniem ww. drogi telekomunikacyjnej; w dalszej perspektywie możliwe będzie uruchomienie komunikacji z bankami poprzez SWIFT z wykorzystaniem komunikatów w standardzie SWIFT.

Komunikacja między systemem SORBNET-EURO a systemem RTGS wybranego banku centralnego ze strefy euro będzie oparta na SWIFT.

Od początku funkcjonowania systemu będą mogły być wykonywane, na zasadzie brutto, płatności krajowe w euro. Zakłada się również, że w systemie SORBNET-EURO będzie przeprowadzany rozrachunek netto dla systemu EURO-ELIXIR dla rozliczeń krajowych w euro co najmniej raz dziennie.

NBP zdecydował się na realizację projektu SORBNET-EURO w trzech etapach. Najpóźniej 3 listopada 2004 r. powinien zostać uruchomiony system w najbardziej ograniczonej wersji. Następnie będzie on sukcesywnie uzupełniany o funkcje umożliwiające udostępnianie kredytu intraday. W kolejnej fazie nastąpi rozszerzenie funkcjonalne systemu SWIFT w Narodowym Banku Polskim dla połączenia z systemem SORBNET-EURO oraz połączenia z wybranym bankiem centralnym. Uruchomienie pełnej wersji systemu planowane jest na dzień 1 kwietnia 2005 r.

5 Zakończenie

Podłączenie polskiego systemu RTGS do systemu TARGET po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej nie jest obowiązkowe. Będzie natomiast obowiązkowe w momencie wejścia Polski do UGW. Wybór optymalnego wariantu uczestnictwa Polski w tym europejskim systemie płatności jest sprawą trudną, biorąc pod uwagę, że szczegółowe decyzje dotyczące przyszłego kształtu TARGET, a przede wszystkim wymagań wobec krajowych systemów, chcących uczestniczyć w systemie TARGET 2, nie zostały jeszcze podjęte. Wariant wybrany przez NBP minimalizuje ryzyko braku gotowości NBP do prowadzenia wspólnej polityki pieniężnej w chwili przystąpienia Polski do UGW. Obecnie priorytetowym zadaniem NBP z obszaru systemu płatniczego jest stworzenie i uruchomienie systemu SORBNET-EURO.

6

Literatura

- 1 *Core Principles for Systemically Important Payment Systems*, Committee on Payment and Settlement Systems, January 2001.
- 2 Dymas M.: *TARGET – system płatności strefy euro*, „Bank i Kredyt” 12/2000.
- 3 *FBE Guidelines on Liquidity Management*, Banking Federation of the European Union, September 1999.
- 4 Freliszek K.: *Funkcjonowanie systemów płatności w kontekście dostosowań do wymogów UE*, seminarium NBP, 17 października 2002 r.
- 5 *Informacja o rozliczeniach pieniężnych i rozrachunkach międzybankowych w II kwartale 2003*, NBP, czerwiec 2003 r.
- 6 Łodyga A.: *Ostateczność rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych w Unii Europejskiej oraz prawne regulacje dotyczące takich systemów na gruncie prawa polskiego*, NBP – Materiały i studia, zeszyt nr 131, listopad 2001 r.
- 7 *Minimum Common Features for Domestic Payment Systems*, Report to the Committee of Governors of the Central Banks of the Member States of the European Economic Community, November 1993.
- 8 *Payment systems*, materiał szkoleniowy, Paryż, 2-6 czerwiec 2003.
- 9 *Rola Narodowego Banku Polskiego w procesie integracji europejskiej*, NBP, czerwiec 2002 r.
- 10 Senderowicz K.: *Wymogi Unii Europejskiej oraz standardy międzynarodowe i ich wpływ na rozwój systemów płatności w Polsce*, „Bank i Kredyt”, 4/2002, dodatek.
- 11 Streszczenie przemówienia Pana Jean-Michela Godeffroy`a Dyrektora Generalnego ds. Systemów Płatności w EBC, pt. „Perspektywa Europejskiego Banku Centralnego dotycząca systemów płatności w Centralnej i Wschodniej Europie”, wygłoszonego w Dubrowniku 2 października 2001r, niepublikowane materiały DSP.
- 12 *System płatniczy w Polsce*, NBP, październik 2002.
- 13 *TARGET Annual Report 2002*, ECB 2003.
- 14 *TARGET system*, materiał szkoleniowy, Stara Wieś, 26-28 maja 2003.
- 15 *TARGET, Minimum common performance features of RTGS systems within TARGET*, ECB, June 2002.
- 16 *TARGET 2: Zasady i struktura, Do konsultacji publicznej*, EBC, 16 grudnia 2002 r.
- 17 *The long-term evolution of TARGET*, ECB Press release, 24 October 2002.
- 18 Tochmański A.: *Strategia rozwoju systemu SORBNET*, Klub Bankowca, Warszawa, 30 lipca 2003 r.
- 19 Tochmański A.: *System SORB – pierwszy polski system RTGS*, „Bank i Kredyt” 4/2003,.
- 20 Uchwała Nr 14/2000 Zarządu NBP z dnia 31 marca 2000 r. w sprawie warunków otwierania i prowadzenia rachunków banków przez Narodowy Bank Polski, Dziennik Urzędowy NBP nr 7, poz. 11.
- 21 Wiejak D.: *System TARGET – nowoczesny mechanizm realizacji płatności transgranicznych*, Biuletyn Bankowy, Warszawa, październik 1999.

- 22 www.biuletyn.ukie.gov.pl
- 23 www.ecb.int
- 24 www.nbp.pl
- 25 *Wymogi użytkowania systemu TARGET 2*, przygotowane przez Grupę Roboczą ds. TARGET, Banking Federation of the European Union, październik 2002
- 26 Wytyczne Europejskiego Banku Centralnego z dnia 26 kwietnia 2001 r. w sprawie transeuropejskiego zautomatyzowanego błyskawicznego systemu rozrachunku brutto w czasie rzeczywistym (TARGET), EBC/2001/3
- 27 Zarządzenie Nr 6/2000 Prezesa NBP z dnia 6 kwietnia 2000r. w sprawie sposobu przeprowadzania rozrachunków międzybankowych, Dziennik Urzędowy NBP nr 7, poz. 12

Ponadto w pracy wykorzystano wewnętrzne materiały Departamentu Systemu Płatniczego oraz dokumenty NBP.

